

**кассандри
за колючим
дротом**

**КАССАНДРИ
ЗА КОЛЮЧИМ ДРОТОМ**

КАССАНДРИ ЗА КОЛЮЧИМ ДРОТОМ

Видання здійснено коштом Л. Огнєвої

Упорядкування
Людмила Огнєва

Комп'ютерний набір, оригінал-макет та верстка
Людмила Огнєва

КАССАНДРИ ЗА КОЛЮЧИМ ДРОТОМ. /Упор.
Л.Огнєва. – Донецьк, 2009, – 48 с.

"Кассандри за колючим дротом" – розповідь про сильних духом жінок, які опинилися у тюремних застінках. Їхньою провиною була любов до України, яку вони висловлювали у своїх творах (віршах, вишивці, килимах). Але й там, за колючим дротом, вони продовжували творити прекрасне. Мініатюри, які розробила Стефанія Шабатура а вишивали Ірина Сенник, Надія Світлична є тому доказ.

Книжка знайомить читача зі невеликою колекцією цих творів.

Орнамент на обкладинці – Ірини Сенник

© Огнєва Л. – автор статей
та оригінал макету

Атена Пашко.

Як же Вам, Жінко, на нарах спиться...

Як же Вам, Жінко, на нарах спиться...
Ви ж не грабіжниця, ані не вбивця.
Як же Вам, Жінко, на нарах спиться...
Вам би купатись кожного ранку
У водах, що пахнуть зіллям рум'янку...
Вас на світанку будять конвої,
Ведуть, як бранку, до водопою.
А за стіною
вогні-неони,
у магазинах
ніжні нейлони.
Різні жіночі збірні брязкальця,
Персні на Ваші тендітні пальці...
Брязчить понуро замок тюремний.
Уже не кафський і не гаремний.
Як же Вам, Жінко, кажуть у очі:
«Руки за спину!» – Руки жіночі...
Відійшли війни за перекопи,
Позаростали квіттям окопи.
А чи Вам, Жінко, щастя насниться?
В наш вік космічний,
Такий трагічний, Що аж комічний –
Як же Вам, Жінко, на нарах спиться.

Кассандри за колючим дротом

10 грудня 1985 року в Осло Оленою Боннер була виголошена Нобелівська лекція Андрія Дмитровича Сахарова¹ « «Мир, прогрес, права людини». Серед імен, які, за словами опального академіка, «розділяють зі мною честь Нобелівської премії Миру», в числі перших вказані українки-політв'язні Надія Світлична, Стефанія Шабатура, Ірина Калинець, Ірина Сеник.

Людмила Огнєва.

Надія Світлична

Надія Світлична, філолог, нар. в 1925 р. в Донбасі, заарештована в квітні 1972 р. і засуджена в березні 1973 р. за ст.. 62 КК УРСР на чотири роки ув'язнення. Обвинувачена у переписуванні самвидавних творів. Перебувала ув'язнена в таборі ч. 3 в Мордовії. Була часто карана штрафним ізолятором за писання протестних листів та домагання статусу політичного в'язня. Після відбуття покарання була звільнена в травні 1976 року. Виїхала США. Лауреат Національної премії ім.. Т.Г. Шевченка. Померла 2006 р. Похована у Києві.

Дорога Надії Світличної з Донбасу, почерез Київ, аж до Мордовських концтаборів була довга.

Ще молодою дівчиною, вона мріяла про Київ, столицю України, де надіялась знайти щастя.

Будучи студенткою філології в Київському університеті, вона з повним запалом заповнювала кожную вільну хвилину в літературних гуртках, в гуртках самодіяльності.

А згодом – навчання за нею. Вона одержує працю на Київській радіостанції, а пізніше в бібліотеці.

А навколо неї кипіло життя. Життя, до якого вона не приглядалася. Ні. Вона була його активним учасником. Учасником і співтворцем руху шестидесятників.

Ім'я її брата, Івана Світличного, одного з

¹ А.Сахаров у той час перебував в позасудовому засланні в місті Горькому (теперішній Нижній Новгород).

найвизначніших літературних критиків 60-их років, не сходило зі сторінок республіканської преси.

Палкі дискусії, полеміка, розмови про велику літературу, про новаторів відбувалися з її участю в залях Київського університету, в часі прогулянок над Дніпром, в тіні київських каштанів, в Спільці Письменників України.

А Київ поступово, після кількарічної відлиги, починає покривати марево страху.

Люди бояться говорити між собою, говорять півголосом, шепотом, щоби не почули в підслуховувальних апаратах.

Життя в такій атмосфері стає нестерпним: як можна жити з людьми і нікому з них не вірити? – запитувала себе Надія. Вона мужніла серед труднощів і злигоднів.

Але жила надією. Надіялась, що її залишать і вона зможе виховувати свого сина, Ярему. Сталося інакше. Її забрали теж. Закинули, що переписувала самвидавні твори. В слідчій тюрмі держали її одинадцять місяців, бо не могли нічого знайти, за що можна б засудити невинну людину.

Вирок був жорстокий: чотири роки ув'язнення в концтаборах. І так почався новий період в її житті: за колючими дротами Мордовії, далеко від рідного народу, улюбленого сина ...

Людмила Огнєва.

Стефанія Шабатура

Стефанія Шабатура, мистець-килимар, народжена в 1938 р., заарештована в січні 1972 року, засуджена в липні 1972 р. у Львові за ст.. 62 КК УРСР на 5 років ув'язнення і 3 роки заслання. Обвинувачено її за активну участь в обороні ув'язненого українського історика Валентина Мороза та інших українських політичних в'язнів в СРСР, за виступи проти русифікації в Україні і за політичні мотиви в її мистецьких творах. Співавторка багатьох протестних листів. Під час її перебування в таборі ч. 3 в Мордовії таборова адміністрація часто її репресувала, забороняючи малювати і саджаючи на довгі місяці в штрафний

ізолятор. В січні 1977 року була звільнена з концтабору і вислана на заслання в Сибірі.

З дитинства її полонило мистецтво. Вона любила природу рідного краю, любила історичну старовину, відображену в мистецтві – картинах, килимах, українській вишивці, різьбі.

В юнацькі роки вона й не думала, що опиниться колись в Мордовських концтаборах. Вона вчилася, бо хотіла бути однією з кращих: відобразити у своїй творчості душу народу, його болі і радість, тривогу, історичне минуле і сучасні стремління.

В кожному жанрі мистецтва вона виявляла не абиякий талант. Але вибрала сюжетно-декоративний килим, бо саме у цьому жанрі їй здавалося, що занепадає українське народне мистецтво.

Від самого початку, ще будучи студенткою, вона звернула на себе увагу. Вона брала участь в місцевих і республіканських виставках. Про неї прихильно писали республіканські видання. Про неї писала велика шеститомна „Історія Українського Мистецтва”.

Ще кілька місяців перед арештом, вона брала участь в республіканській виставці в Києві.

За своєю природою, як мистець, який боліє долею свого народу, вона не могла мовчати. Не могла мовчати, коли бачила кругом безправ'я. Вона ризикувала своїм мистецьким майбутнім, ставлячи підпис в обороні незаконно засуджених українських культурних діячів. Ризикувала своїм власним життям, підносячи голос проти беззаконня. Творила те, що диктувала її душа, керуючись завжди принципами свободи творчості.

Вона знала, що її твори можуть бути заборонені і ніколи не дійти до очей глядача. Але вона не могла піти на компроміс з духовною порожнечою і свавіллям.

Гідність і чесність людини в країні свавілля і беззаконня приводить кришталево чесну людину за тюремні ґрати. Так сталося з нею.

Десь далеко в Мордовському концтаборі ч. 3 вона вимірювала нові твори далеко від прозріливого ока жорстокого наглядача, аж до часу звільнення в січні 1977 року, коли її вислали на трирічне заслання. Живе у Львові.

Людмила Огнєва.

Ірина Сеник

Ірина Сеник, поетеса, нар. на 1925 р. в Івано-Франківську, заарештована в жовтні 1972 р. і засуджена в січні 1973 року за ст.. 62 КК УРСР на 6 років ув'язнення і 5 років заслання. Вперше була засуджена на 10 років ув'язнення в 1944 р. за участь в українському визвольному русі. Після звільнення в 1954 році була цілковито реабілітована. Обвинувачено її за написання збірки віршів, в яких вона висловлювала свій український патріотизм, за оборону українських політичних в'язнів та за знайомство з деякими учасниками українського руху опору. Івалід ще з часу її першого ув'язнення. Героїня Світу (2006). Живе у Бориславі. Львівської обл..

Усе життя – дна велика рана: від молодості до зрілого віку. Що примусило її страждати все життя?

Чи в стражданні для свого народу вона знайшла щастя? Ї щастям було жити у злиднях, бути постійно переслідуваною в ім'я свободи свого народу.

Відречення від своїх поглядів і переконань, зрада друзів могли зробити її упривілейованою людиною. Але її совість і біль народу не дозволили їй на це.

Такою вона була. Такою вона є.

Коли її вдруге судили, вона в залі суду вишивала. Одягнена в чорне, до всіх привітно усміхалася: до тих, які свідчили в її обороні і до тих ... які свідчили проти неї.

За що можна було її судити? За минуле?

В часі Другої Світової Війни, молодою 18-річною дівчиною, вона брала участь в українському визвольному русі. Боролася за незалежність свого народу, проти всіх наїзників. За це її судили.

Відбула десять років ув'язнення. Вижила. Повернулася інвалідом. Працювала медсестрою. Хотіла робити добро потребуючим.

Понад все любила поезію. Тому й почала писати. Писала з юнацьких років. Її творчість – либока лірика, в якій відображені не лише її особисті болі, але й болі її народу.

Коли знову Україною прокотилася хвиля репресій,

арештів і судів, вона не могла мовчати. Вона знала, що за кожне слово в обороні ув'язнених українських патріотів її чекають довгі роки нового ув'язнення. Але чи може бути людина байдужою до долі тих, які бажають жити вільним життям?

Її забрали тоді, коли вже багато інших були засуджені. Вона інвалід ще з першого ув'язнення. За що можна було її судити? За вірш? За вишивку? За підпис в обороні друзів?

Коли проголосили вирок, вона встала, усміхнулася і ледве чутно сказала „дякую”. Вона не просила помилування. Помилування наїзник дає лише рабам.

За нею замкнулася брама з колючого дроту Мордовського концтабору.

Що робить там жінка-інвалід? Чи пише вірші? Чи вишиває? Чи складає пісні поневоленого народу?

Людмила Огнєва.

Ірина Стасів-Калинець

Ірина Стасів-Калинець, нар. в 1940 р. у Львові, заарештована на весні 1972 р. і засуджена в липні 1972 р. за ст.. КК УРСР на 6 років ув'язнення і 3 роки заслання. Обвинувачено її за писання і зберігання творів українського самвидаву і за виступи в обороні Валентина Мороза та інших українських політичних в'язнів. Перебуваючи в таборі ч. 3, була часто карана штрафним ізолятором за писання петицій і листів, домагаючись статусу політичного в'язня і протестуючи проти свавілля таборової адміністрації.

Сьогодні Ірина Калинець – професор, Героїня Світу, живе у Львові.

Ірина Калинець народилася в робітничій сім'ї. Спогади про дитинство у неї сумні, тому що сім'я жила під страхом депортації. НКВС наводило на людей жах. Вивозили у Сибір за будь-що. Нерідко лише за те, що українець.

Коли Ірина вчилася у першому класі середньої школи № 87, їх було 56 учениць. У другому класі

залишилося біля двадцяти п'яти. Решту вивезли. Найбільше Ірині Онуфріївні запам'яталось, як шукали вони маминого двоюрідного брата по тюрмах, його вивезли за те, що був господар. Згодом його реабілітували. Та сталося це вже після того, як він помер.

Запам'яталася школа, де все було поставлено в нестерпні умови «атеїстичного виховання»: дитину, яка йшла до церкви, ганьбили. Уже з дитячих років маленька людина вчилася маневрувати між двома світоглядами удома і в школі. А ще пам'ятає зруйновані стрілецькі могили, на які ходила ще з дитинства. Все це поступово відкладалося в пам'яті і формувало в чистій душі нетерпимість до фальші, до тої дволикості, в якій змушували жити прищельці із Сходу.

Ірина писала вірші. Вона вчилася думати політично через поезію. Вірші стали засобом виявлення тих почуттів, того розуміння, що є свобода.

Відпрацювавши після закінчення школи два роки, вступила до університету на філологічний факультет. Закінчила вуз у 1964. А вже в 1965-му були заарештовані її найближчі друзі. Ірина залишилася на волі лише тому, що в неї народилася донечка. Однак чаша сія не минула, в 1972 році її було заарештовано за вірші і участь у Комітеті захисту прав людини. Коли її судили в липні 1972 року, в залі суду з'явилася її донька Дзвінка. Вона піднесла матері китицю живих квітів. КГБ-істи вхопили ті квіти і розчавили чобітьми. Дитина зойкнула зі страху. В очах матері з'явилися сльози. Але вона витримала. Сильні духом – не плачуть.

Через півроку був заарештований її чоловік Ігор Калинець, поет. Вони обоє дістали по шість років таборів суворого режиму. І по три роки заслання. Ірина Онуфріївна відбувала термін у Мордовському політичному жіночому таборі.

Про перебування їх разом у тюрмі чи на засланні, не могло бути мови. Це лише Володимир Ілліч У царській

«тюрмі народів» міг порадити Надії Костянтинівні назвати себе його нареченою й приїхати до Шушенського. Щоб після прогулянок з рушницею на полюванні та зустрічей для обміну думками з товаришами по партії прийти додому і в сімейному затишку писати книгу про розвиток капіталізму в Росії.

Коли «любимий вождь всіх трудящих світу» візьме в Росії владу у свої руки, то не зможе без усмішки згадувати дворянську м'якотілість. Ось лєнінський лист від 11 серпня 1918 року, адресований пензенським комуністам.

«Товарищи! Восстание пяти волостей кулачья должно повести к БЕСПОЩАДНОМУ подавлению. Этого требует интерес ВСЕЙ революции, ибо теперь ВЗЯТ «последний решительный бой» с кулачем. Образец надо дать.

1) Повесить (непременно повесить, дабы НАРОД видел) НЕ МЕНЬШЕ 100 заведомых кулаков, богатеев, кровопийц.

2) Опубликовать имена.

3) Отнять у них ВЕСЬ хлеб.

4) Назначить заложников — согласно вчерашней телеграмме.

Сделать так, чтобы на сотни верст кругом народ видел, трепетал, знал, кричал: ДУШАТ и задушат кровопийц-кулаков.

Телеграфируйте получение и ИСПОЛНЕНИЕ...

Р. 5. Найдите людей ПОТВЕРЖЕ.

Ленин».

Лєнін прекрасно знав звідки йде гуманізм, і тому з весни 1922 року він планує широкомасштабну акцію: вислати за кордон всіх представників вільнодумачої інтелігенції, яких він в листі до Горького недвозначно оцінив «как интеллигентиков, лакеев капитала, мнящих себя мозгом нации. На деле это не мозг, а говно». 17 червня цього ж року він пише Сталіну: «выслать за

границю безжалостно», «всех их – вон из России», «арестовать несколько сот и без объявления мотивов – взезжайте, господа!», «Очистим Россию надолго».

І дійсно «очистили», і надовго, зміцнивши Російську імперію вже не дворянську, а червону.

Коли Рональда Рейгана обрали на другий строк президентства, одне з перших привітань надійшло (наступного дня!) від жінок-політв'язнів малої зони мордовського селища Барашева. Малесенька смужка паперу, дрібненькі літери й підписи всіх жінок. Фотокопія послання з Мордовії з'явилась одразу в багатьох газетах США. Табірна адміністрація не на жарт перелякалася. Як? Жінки у той час навіть не спілкувалися між собою – хто в штрафному ізоляторі, хто в лазареті. А підписи – справжні, перевірили. Отже, ще одна таємниця для майбутнього.

Багато що в жінках-політв'язнях вражає. Але, насамперед, це дивне поєднання мужності, сміливості і безкомпромісності (що бракує значній масі чоловіків) із справжньою гуманністю і милосердям. Це, мабуть, пояснюється любов'ю до рідної землі і відповідальністю за загиблих, тобто глибокими моральними засадами.

«Милосердя не може бути абстрактним, а отже, й не може виконуватись кимось абстрактним, – вважає Ірина Онуфріївна. – Релігія також була зведена до «задоволення потреб», під яким розумілися культові відправи, а не людські чесноти. Спраглого напоїти, голодного нагодувати, сумного втішити – все це, визнане як основа основ релігії, нехтувалось у нас, бо в країні процвітаючого соціалізму не могло бути спраглих, голодних, сумних».

Ірина Калинець у виступах перед людьми доводить, що всіх християн повинна визначати взаємотерпимість. Але люди між собою повинні сперечатися, наприклад, за історію церкви. Це абсолютно нормальне явище, коли і в релігійному, і в духовному житті є плюралізм. Бо одноманітність страшна. Вона, як зима. Ніби прекрасно – все біле, але все мертве. А коли починається весна, все

оживає, проростає з-під землі, часом штовхаючись між собою, бо хоче вирости. І це прекрасно, що все росте. Нам всім треба зрозуміти: розмаїття життя – це і є боротьба. Але вона не повинна бути боротьбою за знищення, вона повинна бути тільки боротьбою за життя.

За виданнями:

1. *Олесь Козуля*. Жінки в історії України. – Київ: Український центр духовної культури. 1993. с.193
2. Нездоланний дух. Мистецтво і поезія українських жінок-політв'язнів в СРСР. – Балтимор – Чикаго – Торонто – Париж: Українське вид-во "Смолоскип" ім.ю Василя Симоненка. 1997.

Надія Світлична.

Як сувій полотна

Розгортаю життя,
як сувій полотна:
ось мережка гріхів
і низинка падінь.
Верховинка жадань,
яворівка притаєних прагнень.
Далі – хрестики чорні
страждань і терпінь
та червона стебнівка
палкого кохання.
Ось гладинка жіночої ласки,
перетиканка пестоців з ніжністю...
Ці нитки, ці голки,
Незаручені пальці в наперстках.
Все життя у шитті
і шиття, як життя.
Необв'язане моє життя,
мов сувій полотна.

Цей вірш Ірина Сенік, або Оріся, як називають її близькі, написала після того, коли за нею вдруге зачинилися двері тюремної камери восени 1972 року.

Вперше її заарештували 19-річною студенткою

університету. Десять каторжних років не знищили життєлюбної Орісі. На безжальних тайшетських дорогах вона мріяла про велику любов і писала ліричні вірші. Жила надією на зустріч із рідними – братом, сестрою, мамою, що теж поневірялись по чужині, брутально розкидані з їхнього львівського гнізда. І вишивала – вишивала скрізь і завжди. Здається, в Орісі найулюбленішою іграшкою ще з пелюшок мала бути голка з барвистою ниткою. А коли виросла – вишивання стало її потребою, її диханням. Коли після тяжкої операції хребта професор Корнев у Ленінграді заборонив їй вишивати (вона мусила лежати нерухомо в гіпсі) – Оріся сказала йому: або вишиватиму, або помру. І професор поступився перед впертістю дивної пацієнтки. Вона вишивала лежачи. І вижила, хоч потім іще рік була в гіпсі, кілька років ходила на милицях і на все життя лишилася інвалідом.

В Орісиній торбинці завжди було якесь незакінчене вишивання з нитками, щоб кожної вільної хвилини можна було продовжити роботу. У листопаді 1972 року, коли Ірину Сенік заарештували, в її торбинці була розпочата городенківським безконечником суценка і нитки, голка. Звичайно, все вилучили під час обшуку, бо до камери жодних металевих речей (навіть гапличків чи якихось запинок) брати не дозволено. Оріся оголосила голодівку, вимагаючи своєї роботи. Ціною кількадечної голодівки вона домоглася свого і вишила ту суценку, сидючи на параші (це було найбільш освітлене місце в камері).

Вишивала вона й під час першого ув'язнення, коли все було "не дозволено". Не було ниток – висмикувала з панчіх чи з подертого одягу, не було голки – вишивала риб'ячою кісткою... У мене є дорогі подарунки від Орісі три клаптики зі зображеннями, які Оріся вишивала в Тайшеті. Пере січного глядача вразить незвичайна техніка вишивання таких дрібних і рівних хрестиків, здається, не можна вишити навіть і зі збільшувальним склом, а не те

що в концтаборі, після каторжної роботи на лісоповалі, закоцублими від морозу пальцями. Мене ж вражає в тих вишивках інше: вони зроблені не просто на клаптиках, а на нашивках для невідьницьких номерів, що їх носили в'язні на спинах і на грудях (іншої тканини для вишивання не було).

Коли мене привезли до Мордовії в червні 1973 року (Орися приїхала рівно за місяць переді мною), в пам'ять одразу закарбувалися два найяскравіші враження: багато квітів, що їх відвоювали в адміністрації Дарка Гусяк і Катерина Зарицька та плекали їх, як немовлят, і вишивки скрізь: на вікнах і над грубкою в бараці, біля ліжок-нар і на комірцях табірних смугастих суконок у всіх українок (їх було тоді семеро).

Хтось скаже: а навіщо золотити клітку? Певна річ, неволя в будь-якій клітці лишається неволею. І все ж сіра одноманітність тягучої неволі трохи відступала перед працьовитими руками Дарки, що викохувала квіти, й Орісі, що прикрасила барак вишивками на мішковині, яку давали до миття підлоги.

Орися була з-поміж нас найбільш вигадлива. Особливо це збагачувало нам свята. На Миколая, крім традиційних різок, кожна з нас знаходила під подушкою щось вишиване від Орісі. Перед Великоднем Орися обкладала якийсь горщик змоченою ватою, висівала насіння жерухи – і на Великодньому столі, хоч не було ні паски, ні жодних писанок, крім мальованих, зате був зелений городець, а на ньому якесь жовте курчатко з ниток. Не було свічок на Різдво – кожна з нас діставала від Орісі по вишиваній свічечці, і ми прикрашали ними соснову гілочку, яку вдалося сховати від наглядачів. Над столом у так званий їдальні чіпляли декоративну Різдвяну закладку, яку вишила Орися за композицією Стефи Шабатури, і колядували аж до відбою...

Не було на чому вишивати – Орися брала відпадки з рукавиць і робила з них диво. У нью-йоркському журналі

"Наше життя" є репродукції фрагментів дитячої "Читанки-вишиванки" і моделі кептаря, вишитого на рукавичній тканині.

Мені пощастило бути з Орисею майже на одному ліжку три табірних роки в Мордовії. В таборі я вчилася від Орісі працьовитості, щедрості, любові до вишивання, постійного неспокою і віри в день прийдешній.

Різноманітні захоплення оволодівали Орисею цілком, витісняючи одне одного. Коли Оріся зацікавлювалася скитами чи антами, вона запоем читала про них усе, що вдавалося видлубати в обмежених можливостях концтабору, і тоді все забарвлювалося в "античний" колір: komponувалися закладки зі скитськими оленями чи баранцями, викликалося на безконечні дискусії Ірку Калинцеву, що найбільше "хворіла" пракореннями, і навіть ім'я мого брата, яке часто згадувалося між нами, звучало, як "Івант".

Потім приходив шал вишивання (якого Оріся взагалі ніколи не кидала). Забувалося все інше. До неї зносили найменші клаптики – і з них виходили дивовижні мініатюрки: вишивані закладки для книжок, дитячі обереги і пам'ятні монограми-екслібриси. Вишивки народжувалися з блискавичною швидкістю, недарма Івано-Франківська господиня називала її "електричною Іриною".

Пізніше голку витісняли олівці – Оріся komponувала узори. В такий час, здається, весь світ вона сприймала, як плетиво орнаментів. Серед ночі щось її підхоплювало, і вона, не помічаючи хрипів і стогонів бараку, навпомацки занотовувала ескізи майбутніх узорів, які їй чи то приснилися, чи пригадалися, чи то придибали до неї з далеких Карпат, незважаючи на хуртовину, табірні дроти і тупіт наглядачів попід вікнами.

За якийсь час усе інше витісняло віршування, і вже вона вишивала механічно, і мабуть, вишивка лягала перед її зором римами, тріолетами і словесними образами. Ось ми почули якусь російську пісню по радіо (в таборі був так

званий "брехунець"-гучномовець), і взялися перекладати її українською на змагання – хто краще. Що-кілька хвилин біля моєї машини в цеху з'являлася Оріся зі своїми варіантами перекладу. Переклади виходили різні, ми гарячкували, обстоюючи свої знахідки і сперечаючись за наголоси, наші арбітри не завжди були об'єктивні, і ми гарячкували ще більше. А за якийсь час кепкували самі зі своїх "шедеврів" і вибирали якийсь оптимальний варіант, щоб написати в листі додому. Так було в нас із кількома віршами російських авторів ("Душа" Кузнецова, "Дош" Куркіна) та з польськими поезіям Л.Стаффа, Ю.Тувіма. Був в Орісі й оригінальний вірш польською мовою, написаний під час етапу до Мордовії. Перекладаючи його на українську, вже я бігала до Оріс для авторизування:

Więzienie w Charkowie. Noc.

A w mojej głowie myśli moc:

Ile boleści więzienie miesci...

А то раптом з'являвся біля моєї машинки якийсь гостинець "від зайця" з написом: *"Киці Мурлиці, що шиє кляті рукавиці"...*

Мій в'язничний термін був короткий – 4 роки. Про такий термін табірні старожили кажуть: "можна на параші пересидіти". І тепер у моїх спогадах про ті роки переважають ясні кольори. Вдома був син, видно було кінець терміну, і на місці вмерлих ілюзій народжувалися нові.

В Орісі було позаду 10 років сталінських концтаборів плюс 13 відбутих років "довічного" заслання, а попереду 6 років нового табору і 5 років заслання – тепер уже не з рідними, а в самотині в далекому чужому Казахстані – з болячками, з травмами і ранами на душі. Її кольори переважно темні: вишневе з чорним, чорне з жовтим, або просто чорне. В минулому – постійне хитання між життям і смертю, тяжка хвороба, що в неповних 30 років зробила її непрацездатною, всілякі злигодні й непосильні труднощі, смерть сестри Леоніди, серце якої не

витримало і спинилося в засланні – в Анжеро-Судженську.

Наприкінці 1981 року біля сестриної могили з'явилася ще одна, до щему болюча, – мамина. Ірині дозволили поїхати із заслання на похорон, а живою вона бачила востаннє свою матір щонайменше десять років тому. Про них, найрідніших і безповоротно втрачених, Оріся писала.-

"Не одно Різдво згоріло скорботною свічкою у вікні мого життя без маминого "Христос родився!". Але я знала, відчувала, що вона з проскурою святою в руч'ї бажає мені так, як наші прадіди за святково-різдвяним столом. А цього року – вона в засвітах". "...Осталася вона там у чужій землі. А мені так хотілося видерти її з обіймів Сибіру, перевезти на Янівське. Та, як бачите, сама попала під чуже небо. І не знаю, чи не прийме й мене чужа спекотна земля. Знаю лише, що життя вимагає від нас жертв, не даючи взамін і пригорщі скупих радощів".

Ті скупі радощі – це львівські спогади з пластового дитинства, кілька зустрічей на тяжких невідільницьких дорогах і 5 років життя на волі – поблизу рідних Карпат. Про них вона постійно думає, говорить і пише.

"Десь там Синевідне, від якого справді голубієш сам, далі Тухля, Тухолька... Мої щедрі Карпати, – я благословляю червневий день мого Львова, коли вперше побачила його красу, коли закохалася в рідну землю, за те, що маю можливість постійно повертатися думками в нашу рідну ранкову Галичину – без неї я ніхто і ніщо".

Перед другим ув'язненням Ірина Сенік обходила багато сіл на Гуцульщині, збираючи народні узорі. Була в неї мрія – видати альбом "100 узорів Космача та його присілків". Мрія не здійснилася, хоч вона зібрала сто узорів. 17 листопада 1972 року перекреслило всі її мрії.

Прочитавши на початку 70-х збірку ліричних віршів Ірини Сенік, Вячеслав Чорновіл написав до тієї збірки передмову і назвав її "Жінка, створена, щоб кохати".

Єдиними читачами й критиками і збірки, і передмови, були слідчі КДБ, які й обом авторам заплатили однакові гонорари – по 6 + 5 (6 років концтабору плюс 5 – заслання).

На подаровану в таборі збірку поезій Юліана Тувіма Оріся попросила написати переклад вірша, який їй найбільше імпував:

*"Час липкий, наче сніг, і важкий, наче сніг,
загортає в засніжений саван широкий
беззмистовний мій день, безсенсовний мій вік
і даремні сліди моїх плутаних кроків..."*

За виданням:

*Ірина Сенік. Сувій полотна. – Нью-Йорк: Спілка. 1990ю
с.99*

Лідія Бурачинська.

Символіка української вишивки

Замилування до орнаменту – це одна з прикмет українського народу, що її впоїла йому українська земля, положена в орбіті середземноморської культури. Цей орнамент зустрічається на будовах з часів неоліту, на кераміці, металевих виробках і вбранні. Поза втіхою з гармонії ліній українська людина того часу відчувала також релігійне збудження. У свою орнаментику вона вплітала символи сонця і щастя, що були зовнішніми ознаками її вірування і допомагали їй оберігати себе від усякого лиха.

Так постала українська вишивка. Вишитий або витканий взір прикрашував сорочку чи загортку, покривав скатертину чи подушку. З прийняттям християнства символи сонця і щастя втратили своє первісне значення, але залишилися в українському орнаменті, як свідки старовини. Натомість він збагатився хрестом та іншими знаками християнської доби. З бігом часу орнамент підпадає під різні мистецькі стилеві впливи, а найбільший

слід залишили на ньому візантійські візерунки і бароко.

Культурні впливи Візантії охоплювали Україну від IX до XIII ст. і в той час декоративні тканини і вишивки прибували звідти та з інших країн. Ці вироби вимінювали, і їх невдовзі почали виконувати на місці українські мистці. Під впливом давніх і нових символів постала нова орнаментика, яка поширилась згодом на маси українського населення. Ще й досі zostались її сліди у вишивках Буковини.

Поширення барокового стилю дійшло до України в ХУ-ХУІ ст. Вперше він позначився на церковному будівництві і з'явився на предметах церковного вжитку. Це у свою чергу відбилося на орнаментиці місцевих тканин і вишивок. Народні килими й різного роду вишивки відбили цей новий тоді стиль, перетворивши його на свій лад. Яскравий зразок того типу – багатий на символіку рушник Подніпров'я.

Українська вишивка має за собою довгий шлях. Вона давала радість її виконавцям у часи розквіту і в часи занепаду народної культури. А коли в ХІХ ст. прийшло відродження українського народу, то вона стала важливим чинником, бо поруч із мовою і піснею зміцняла національну свідомість українських мас: вишивка на сорочці, рушнику чи на подушці означала національну свідомість родини і ставала символом національних почувань. Її стали широко застосовувати для церковних прикрас, для офіційних виступів, до міського вбрання.

Спеціальне значення вишивка мала й далі має для українців, які протягом століть перебувають у поневоленні. Сотні і тисячі національно свідомих українських людей в часи Сталіна були запроторені в тюрми і концтабори – дуже часто за те, що зберігали вишивані речі, які стали виявом національної свідомості. З численних спогадів, що появилися вже на Заході, відомо, що вишивані сорочки чи блузки зберігались у скромному майні політичних в'язнів Сибіру, Казахстану чи Мордовії.

Це була святість, що чекала виключної нагоди. А може й повороту.

Не всі могли привезти ту вишивку з собою і зберегти її в умовах слідства і численних переміщень. Та на це знайшлась рада – вишивку старалися виконати у в'язниці чи концтаборі. Дарма, що бракувало матеріалу, ниток і дуже важливого знаряддя – голки. Але людина в умовах ув'язнення винахідлива. Нитки видобували з мішків, фарбували рослинними барвами. Голку загострювали з кусників дроту. І так, при очевидній наявності мистецької індивідуальності поставала вишивка в тюрмі, виконана потайки, захищена від ока сторожі. Вона знову стала символом. Не заклинанням щастя і не свідченням про національні почуття, а знаком національної гідності ув'язненої, поневірюваної української людини.

Вишивка, що народилася в концтаборах, теж перейшла великий шлях. Із примусового перетворення, що його спричинили тюремні засоби (незвичні нитки і кольори) вона пішла на крок далі. У самоті тюремного бараку вона дала жінкам-в'язням радість творчого шукання. Покинула межі орнаменту і стала виявом символіки та відповідного релігійного чи політичного сюжету.

Такі вишивані чи ткані картини відомі в історії мистецтва. Хоч не багато пам'яток збереглося з середніх віків, проте існують вишивані сцени з св. Письма чи історичних подій, що їх виконували зокрема в монастирях.

Коли орнаментальний килим, як вияв монументально-декоративного мистецтва, був досить поширений на Україні зокрема під впливом французьких гобеленів XVII-XVIII ст., то сюжетно-тематична вишивка була на Україні рідкістю і не набула масового поширення. Відомі є вишивані портрети українських національних героїв, зокрема виконані українськими засланнями на

Сибіру.

Сюжетно-тематичні вишивки українських жінок політичних в'язнів Мордовії є унікальним виявом їхньої творчості, який відзначається самотутністю і наповнений символікою побутового, релігійного і навіть політичного характеру.

Символічні картини, вишиті українськими жінками-політичними в'язнями, побудовані на дуже своєрідній основі. В першу чергу це не картини, а мініатюри, коли говорити про їхній розмір. На невеличкому просторі їхньої вишивки розгортається дія або розквітає символ, що має властиве йому значення.

Кілька вишивок у своїй композиції мають зображення українських церков. Цей поворот до релігійної тематики майже в кожній вишивці є доказом великої релігійності і віри українських жінок-політв'язнів.

Разом з сюжетно-тематичними вишивками, які можна зарахувати до шедеврів українського монументально-декоративного мистецтва, з Мордовії дісталися також декоративні закладки, виповнені орнаментом, який взорований на українських традиційних вишивках. Також дістались невеличкі альбомчики для фотознімків та записні книжечки, покриті вишиваним орнаментом, які, коли взяти до уваги, що вони зроблені з тканини в'язничного одягу, мають чудово підібрані кольори і їх розміщення.

Вишивки ці за своїм задумом, сюжетами, композицією і символікою свідчать про незнищимість творчого духу українських жінок-політв'язнів в СРСР. Своєю унікальністю і мистецтвом виконання вони увійдуть до історії не лише українського, але й світового мистецтва і будуть надхненням для творчої молоді українського народу, який бореться за свободу.

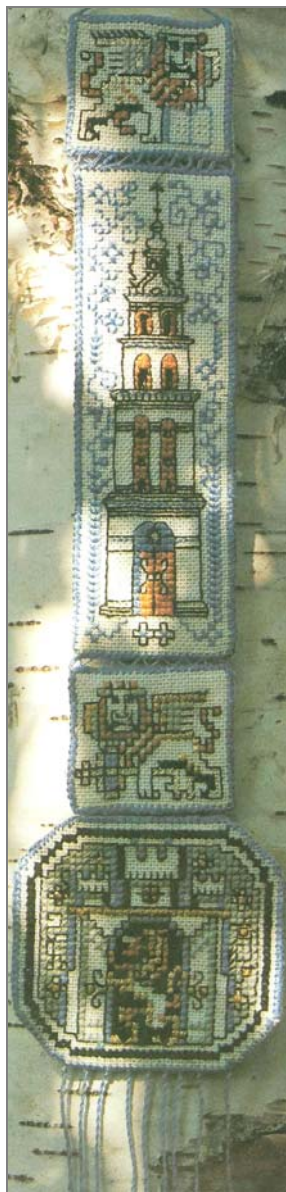
За виданням:

Нездоланий дух. Мистецтво і поезія українських жінок-політв'язнів в СРСР. – Балтимор – Чікаго – Торонто – Париж: Українське вид-во "Смолоскип" ім.ю Василя Симоненка. 1997.

Мініатюри

Панно "Львів"

Композиція з 4-х частин. Центральна частина – вежа церкви Успіня Пречистої Діви у Львові. Ця церква є однією з найкращих мистецьких конструкцій України, тому вона стала основою цієї композиції, як символ досконалості, змагання до вершин людського духу і незнищенності віри в Бога. Леви на верхньому плані (з відкритою книгою-євангелієм) і нижньому (з ключем в лапах) символізують євангеліста Марка в домі якого збиралися перші християни. Вони символізують членів українського руху опору, на волі і в ув'язненні. Подібно, як колись св. Марко був одним з перших проповідників Христової віри і загинув смертю мученика, так і вони, на волі чи в тюрмах, проповідують віру в свободу і перемогу правди. Нижня частина композиції (лев і тривежна брама) – герб міста Львова. Розмір: 25.4 см. х 3.8 см.

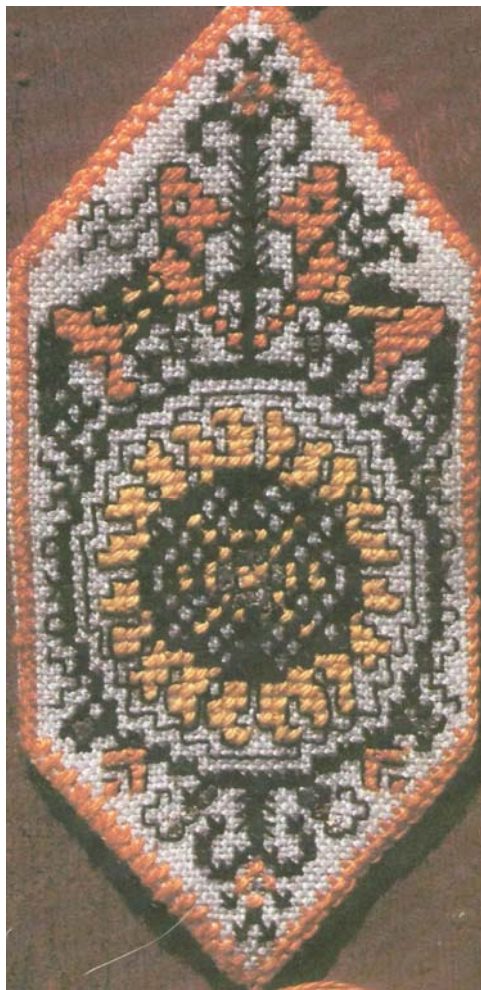
Панно "Львів". Центральна частина.

Панно "Львів". Фрагменти

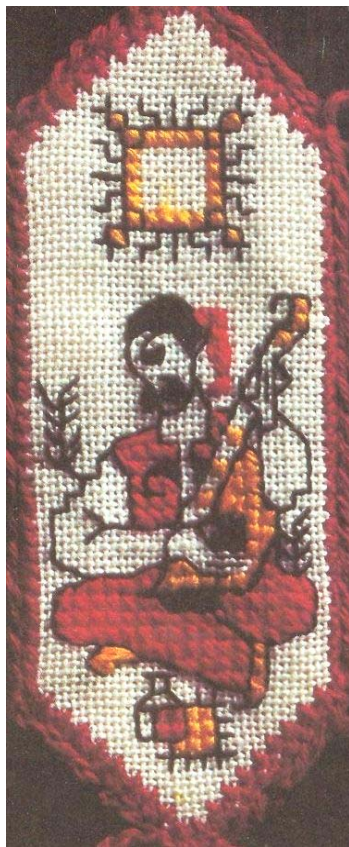

Панно "Соняшник"

Соняшник, дуже популярна в Україні рослина, символізує багатство української землі. Над соняшником, біля ялинки – символу вічної молодости народу, з двох боків стоять молоді олені, які уособлюють побажання доброго здоров'я, багатства і щастя. Розмір: 12.7 см. х 6.4 см

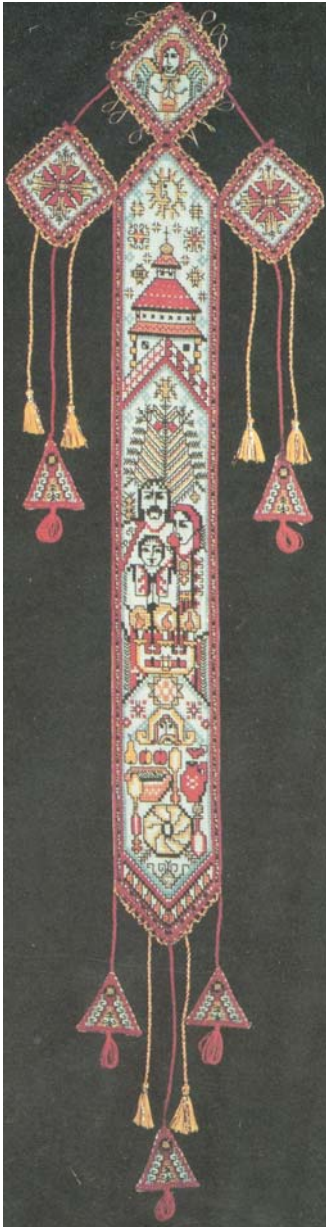
Талісман "Козак Мамай"

Козак Мамай, який грає на бандурі, українському народному інструменті, був найбільш популярною постаттю в українському народному мистецтві XVIII-го і XIX-го століття. Сьогодні такий сюжет, взятий з козацької доби, є згадкою славного минулого з української історії і пригадує теперішній генерації, що колись існувала самостійна українська держава.

Розмір: 10.2 см. x 3.8 см.

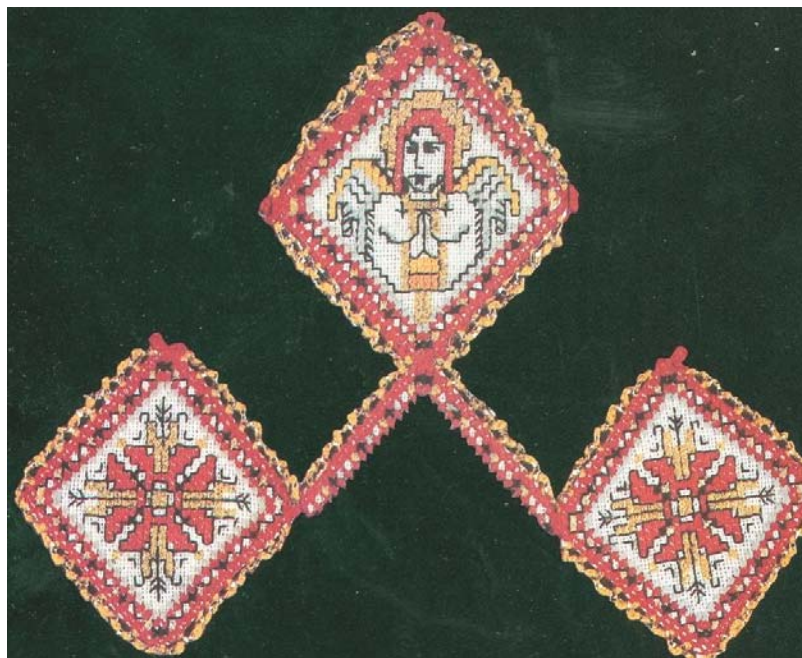
Панно "Різдво"

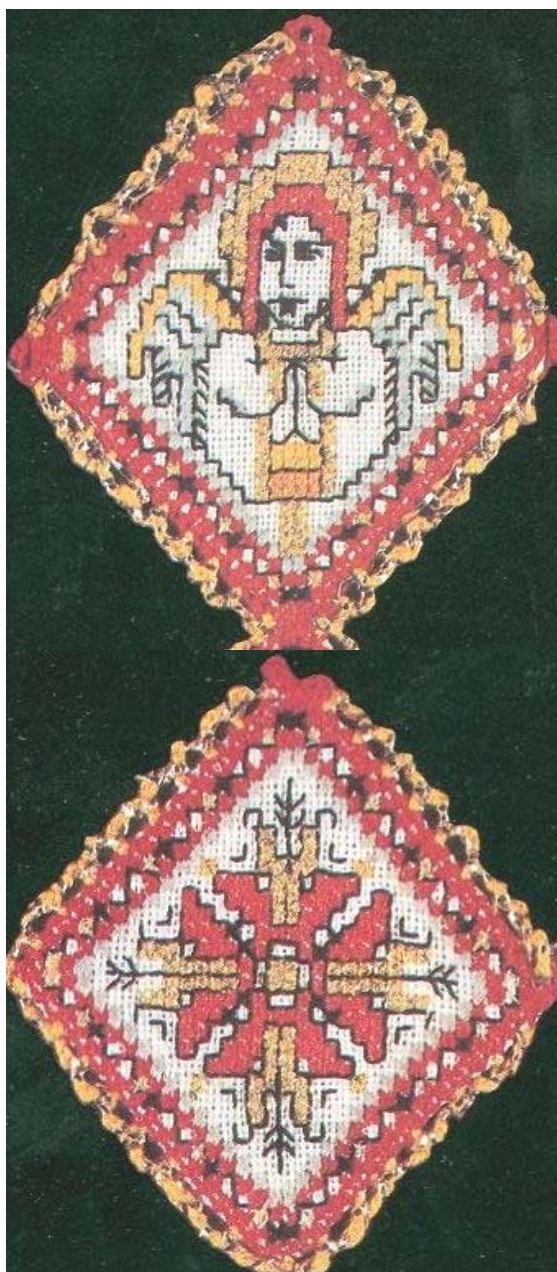

Настільна декоративна вишивка "Різдво".

На верхній тричасній композиції – ангел, який символізує чистоту; хрести по двох боках – перемогу над смертю. Церква символізує непохитність віри, твердість і правоту. У центрі – Різдвяна родинна сцена: батько, мати і дитина біля ялинки – символ втраченого політичними в'язнями родинного щастя. Нижня частина зображує традиційний український різдвяний стіл з дванадцятьма стравами, які символізують дванадцять Христосових апостолів. На краю стола – трираменний свічник з засвіченими свічками і дідух – символ роду і безсмертя. Розмір: 53.3 см. х 6.4 см.

Фрагменти панно "Різдво"

Фрагменти панно "Різдво"

Панно " Церква в полум'ї".

Настінна декоративна вишивка. Горіюча церква, збудована в традиційному стилі української деревляної архітектури, символізує нищення церков, дуже часто почерез підпал радянським режимом та знищення Української Католицької і Православної Церков.

Розмір: 33 см. х 8.9 см.

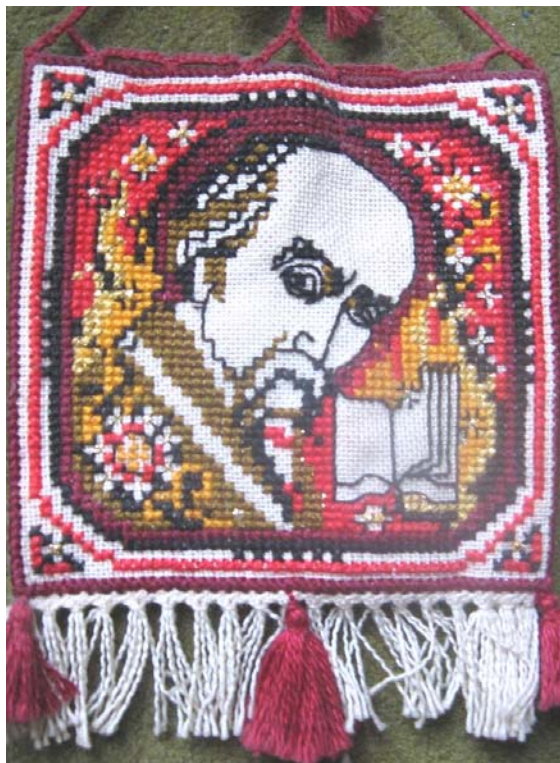
Панно "Тарас Шевченко"

Тарас Шевченко був не лише неперевершеним генієм української поезії, не лише загальновизнаним майстром у малярстві, він був також великим просвітителем свого народу.

Думи, ідеї, заповіді Пророка України глибоко "пішли в народ", є його дороговказом, прапором, моментом істини.

На мініатюрі зображено Великого Кобзаря, а поруч – найвідоміший його твір "Кобзар".

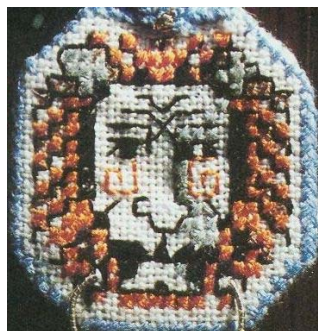
Розмір: 5 см. х 6 см.

Панно "Святий Юрій Змієборець"

Двочастинна настінна композиція. Біля тривежної львівської брами – св. Юрій на коні, патрон і оборонець міста, пробиває списом змія, що звивається у його ніг. Кінь удекорований галузкою ялинки, символом вічної молодости і здоров'я. На нижній восьмикутній частині зображена голова лева, який є символом Львова, сили і незнищимости народу.

Розмір: 14 см. х 3.8 см.

Панно "Світанок."

Ранком, коли
зникає місяць,
півень
пробуджує
народ зі сну,
оспалості і
сонної
байдужості.
На нижньому
плані –
народження
нового життя.
Центральна
геометрична
композиція
символізує
політ до
висот. Розмір:
36.8 см. х 5
см.

Панно "Ранок"

Раннє пробудження півня, що вітає перше соняшне проміння своїм співом – це гимн сонцю і його вітальній силі. Ця композиція, як і „Світанок”, є виявом оптимізму і символізує віру в радісне майбутнє народу. Комбінація кольорів – червоного, жовтого і оранжевого ніжно обрамлена чорним, беруть коріння в народній традиції і промінюють почуттям радості і життя, що підкреслене золотими штрихами. Розмір: 33 см. х 5 см.

Закладки

Закладка до книжки. Розмір: 20.3 см. х 3.8 см.

Закладка до Святого Письма. Розм.: 43.2 x 5.1 см

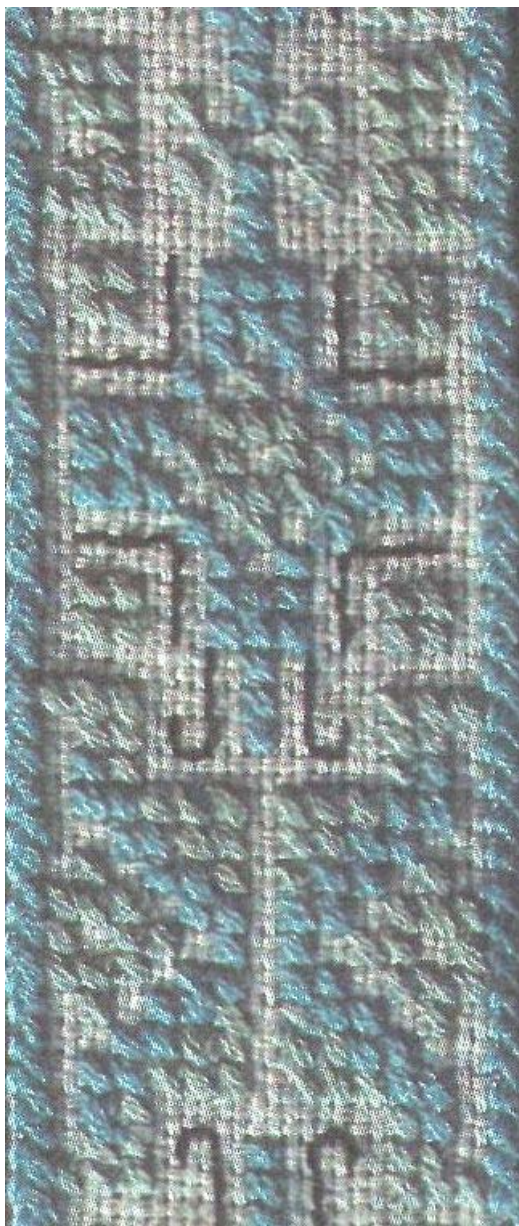
Закладка до книжки. Розмір: 25.4 см х 3.8 см.

Закладка до книжки. Розмір: 38.1 см. х 5.1 см.

Закладка до книжки. Розмір: 22.9 см. х 3.8 см.

Закладка до книжки. Розмір: 20.3 см. х 3.8 см.

Закладка до книжки. Розмір: 21.6 см. х 3.8 см.

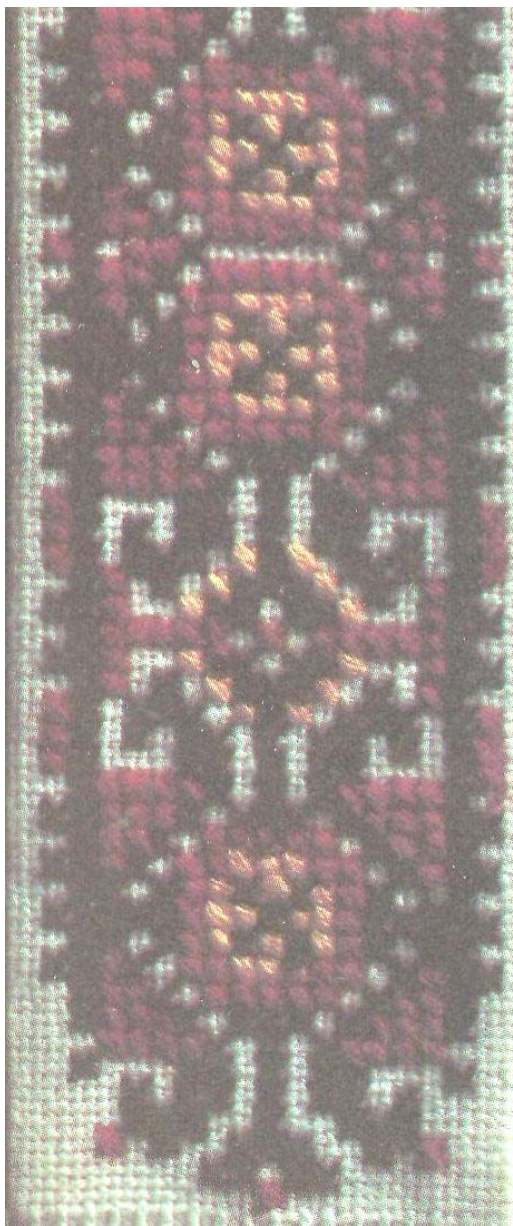
Закладка до книжки. Розмір: 25.4 см. х 3.8 см.

Закладка до книжки. Розмір: 36.8 см. х 3.8 см.

Закладка до книжки. Розмір: 20.3 см. х 3.8 см.

Закладка до книжки. Розмір: 17.8 см. х 3.8 см.

ЗМІСТ

КАССАНДРИ ЗА КОЛЮЧИМ ДРОТОМ	2
<i>Атена Пашко. Як же Вам, Жінко, на нарах спиться...</i>	3
Кассандри за колючим дротом	4
<i>Людмила Огнєва. Надія Світлична</i>	4
<i>Людмила Огнєва. Стефанія Шабатура</i>	5
<i>Людмила Огнєва. Ірина Сенник</i>	7
<i>Людмила Огнєва. Ірина Стасів-Калинець</i>	8
<i>Надія Світлична. Як сувій полотна</i>	12
<i>Лідія Бурачинська. Символіка української вишивки</i>	18
Мініатюри	22
Панно "Львів"	22
Талісман "Козак Мамай"	26
Панно "Різдво"	27
Панно " Церква в полум'ї"	31
Панно "Тарас Шевченко"	32
Панно "Святий Юрій Змієборець"	33
Панно "Світанок."	34
Панно "Ранок"	35
Закладки	36
Закладка до книжки. Розмір: 20.3 см. х 3.8 см.	36
Закладка до Святого Письма. Розм.: 43.2 х 5.1 см	37
Закладка до книжки. Розмір: 25.4 см х 3.8 см.	38
Закладка до книжки. Розмір: 38.1 см. х 5.1 см.	39
Закладка до книжки. Розмір: 22.9 см. х 3.8 см.	40
Закладка до книжки. Розмір: 20.3 см. х 3.8 см.	41
Закладка до книжки. Розмір: 21.6 см. х 3.8 см.	42
Закладка до книжки. Розмір: 25.4 см. х 3.8 см.	43
Закладка до книжки. Розмір: 36.8 см. х 3.8 см.	44
Закладка до книжки. Розмір: 20.3 см. х 3.8 см.	45
Закладка до книжки. Розмір: 17.8 см. х 3.8 см.	46

Популярне мистецьке видання

Видання здійснено коштом упорядника

Упорядкування
Людмила ОГНЄВА

КАССАНДРИ ЗА КОЛЮЧИМ ДРОТОМ

Комп'ютерний набір, оригінал-макет, верстка
Огнєва Людмила

Підписано до друку . Формат
Ум.друк.арк. . Друк лазерний. Зам. № .Наклад 100 прим.

Віддруковано у друкарні "Норд Комп'ютер" на цифрових
лазерних видавничих комплексах Rank Xerox DokuTech 135 і
DocuColor 2060.

Україна, м. Донецьк, 83003, вул. Разенкова, 6,
Тел.: (062) 389-73-82, 389-73-86

*Розгортаю життя,
як сувій полотна:
ось мережка грівів
і низинка падінь.
Верховинка жадань,
яворівка притаєних прагнень.
Далі – хрестики чорні
страждань і терпінь
та червона стебнівка
палкого кохання.
Ось гладинка жіночої ласки,
перетикана пестоців з
ніжністю...
Ці нитки, ці голки,
не заручені пальці в
наперстках.
Все життя у шитті
і шиття, як життя.
Не обвінчане моє життя,
мов сувій полотна.*

Ірина Сенік